

DRUŠTVENI POLOŽAJ ORUŽANIH SNAGA REVOLUCIJE 1941-1945.

Društvene snage koje su u julu 1941. godine otpočele borbu u Jugoslaviji bile su oformljene kao antifašistički oslobodilački pokret već u vreme neposrednih priprema ustanka. Njegovo političko jezgro i vođstvo činila je KPJ koja je tada brojala oko 12.000 članova, od kojih znatan deo profesionalnih revolucionara. Oko Partije je bila čvrsto okupljena organizacija SKOJ-a, sa preko 30.000 članova, kao i najborbeniji deo progresivnih radnika, seljaka i inteligencije. Od njih su u periodu maj—juli stvarane, širom zemlje, mnogobrojne udarne i diverzantske grupe — zametak narodnih oružanih snaga, Ceo pokret je imao jasno formulisane programske ciljeve. Ove snage NOP-a bile su dovoljne da na širokoj antifašističkoj platformi otpočnu borbu, ali ni njihova početna brojnost ni organizacijsko-institucionalna razuđenost nisu mogli da obezbede učešće većine naroda u dugotrajnom otporu i oružanoj borbi.

Savladati moćnog okupatora i njegove brojne plaćeničke iz redova domaće buržoazije nije bilo lako. KPJ je bila svesna da ih ona sama ne može pobediti već da to može da učini samo čitav narod. Dalekosežne oslobodilačke i revolucionarne ciljeve NOP-a bilo je moguće ostvariti jedino ako se organizuje i povede svenarodni rat. Žestina i dugotrajnost neravne borbe zahtevali su da se postepeno i uporno cela zemlja pretvori u ratni logor, i da se za borbu mobilishu svi potencijalni izvori i snage naroda. Prepuštanje pokreta masa stihijnom kretanju bilo je veoma opasno, jer je okupator bio moćan i veoma organizovan a uticaj buržoaskih partija na mase (naročito seljačke) nije bio za potcenjivanje. Stoga je borbi masa trebalo dati u najvećem mogućem stepenu, svestan i organizovan karakter, spajajući oduševljenje sa čvrstom organizacijom. Jedinstvo masa nije se moglo postići niti narod uspešno voditi kroz dugotrajnu borbu bez razgranatog i čvrstog borbenog sistema koji bi istovremeno razvijao oslobodilačku i revolucionarnu svest masa, neprekidno jaćao oružanu borbu i ostale oblike otpora i mobilisao mase za rušenje starog i stvaranje novog društvenog poretka. KPJ kao rukovodeća snaga ustanka bila je duboko svesna ovog istorijskog zahteva i angažovala je sve svoje snage za njegovo rešavanje. Povelila je akciju najširih razmera da saobrazno uslovima NOB-e raz-

vije i učvrsti ceo društveni i politički mehanizam NOP-a. Neposredno rukovodeći njegovom izgradnjom KPJ je polazila od toga da on treba: 1) da obezbedi najšire okvire za vođenje političke i oružane borbe; 2) da neposredno izražava istinske potrebe i interese naroda; 3) da se izgrađuje u oblicima u kojima će NOP najefikasnije akumulirati i ispoljiti svoju snagu.

Ceo mehanizam NOP-a trebalo je da izrasta iz tadašnjeg osnovnog društvenog političkog odnosa — iz odnosa prema okupatoru i izdajničkoj buržoaziji. Razvojem oslobodilačke borbe ovaj je odnos sve više poprimalo revolucionarni karakter. Rukovodeća snaga ustanka trebalo je svojom političkom i organizatorskom akcijom da obezbedi da revolucionarni odnos i duh prožmu celokupni sistem pokreta. Dok se u ranijim oružanim (proleterskim) revolucijama negiranje starog i uspostavljanje novog društvenog stanja, po pravilu, odvijalo kao koncentrisan izraz sile i akcije najnaprednije klase, sa dosta suženom društvenom bazom — u Jugoslaviji su se stvari drukčije razvijale. Konkretno — istorijski uslovi vođenja borbe protiv okupatora omogućavali su da se mase okupljaju u revolucionarnu borbu na najširoj patriotskoj i demokratskoj osnovi. KPJ je jasno sagledala i znalački iskoristila takvu mogućnost. Izbegavajući klasni šematizam i dogmatizam pri stvaranju i sprovođenju političke platforme NOP-a ona se čvrsto orijentisala na kurs da privuče najšire narodne mase u neposrednu oružanu borbu i da im omogući da u procesu rata i revolucije same sobom upravljaju, da neposredno učestvuju u određivanju sadržaja i oblika društvenog života. Ovo je celom pokretu i njegovoj vlasti davalo široku demokratsku osnovu i obeležje. KPJ je stoga mogla da se u izgradnji celog mehanizma NOP-a osloni na aktivnost i stvaralaštvo masa, koje se zasnivalo na aktivnoj ulozi čoveka u svim organskim delovima pokreta.

Prvi i neposredni zadatak u izgradnji mehanizma NOP-a bio je stvaranje i izgradnja oružane sile za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Bez oružanih snaga nije se mogla izvojevati pobjeda. Budući da je politički cilj NOP-a postavljao zadatak da se narodi Jugoslavije sopstvenim snagama oslobode i ostvare društveni preobražaj — u okviru borbe antifašističke koalicije — morale su se imati brojne i moćne oružane snage koje je trebalo izgraditi u procesu partizanskog rata.

Oslobodilački pokret koji se od prvog dana fizički sukobio sa snagama domaće buržoazije, koja je čuvajući svoje klasne pozicije iz dana u dan sve šire i dublje tonula u nacionalnu izdaju — morao se neminovnošću istorijske logike sve čvršće orijentisati na borbu protiv starog društvenog poretka. Da bi uspešno negirao i razbio staru vlast, NOP je morao da gradi novu — narodnu. Time se čvrsto povezuju i prepliću oslobodilačka borba i društvena revolucija.

Zemlju nije bilo moguće pretvoriti u ratni logor bez najmasovnijeg okupljanja u borbi omladine i žena. Stoga je KPJ od prvog dana ustanka povelala upornu i odlučnu akciju da odozdo nagore stvara masovne antifašističke organizacije. One su po svojim cilje-

vima, karakteru organizacije i sastavu bile istovremeno i masovni pokret i društveno-političke organizacije.

Od početka ustanka pred NOP-om je stajao istorijski zadatak da društvenu moć kojom je raspolagao pretvara u sopstvenu vojnu silu. Rukovodstvo ustanka je zauzelo čvrst stav i vodilo odlučnu akciju da vojna moć pokreta izrasta iz svih njegovih sastavnih delova, da se širi i jača subjektivitet svih faktora otpora i da se vojna moć rasporedi na sve elemente borbenog sistema — sa težištem na armiju. Time je vojna snaga društva bila sveobuhvatnija, jača i prikladnija za vođenje svenarodnog rata.

Narastanje i jačanje vojne moći nije se moglo ni zamisliti bez najvećeg stepena objedinjenosti svih snaga i funkcija celog borbenog mehanizma. Ceo pokret je trebalo da diše jednom dušom i da deluje usklađeno i efikasno. Da bi se ostvarilo takvo integrisanje snaga prethodno je trebalo svakom organskom delu NOP-a odrediti mesto i ulogu u celokupnom sistemu i njegovu društvenu suštinu i osnovne osobenosti. To je bio i put da se identifikuju društvene odgovornosti i da se uspostavi racionalna funkcionalnost odnosa između organskih delova pokreta. Na taj način i tim putem omogućavalo se svim subjektivima društva da maksimalno ispolje svoju snagu i stvaralaštvo u borbi protiv okupatora i za izgradnju nove vlasti, kao i da ostvare najužu saradnju u borbi za zajedničke ciljeve.

Određivanje mesta oružanih snaga u pokretu masa i političkom sistemu države oduvek je i u svim revolucijama bio složen i „osetljiv” posao, jer je to pitanje duboko zasecalo u bit sistema i davalo pečat društvenom kretanju, a od njega je zavisio i celokupan odnos naroda i vojske. CK KPJ je u regulisanju društvenog položaja oružanih snaga polazio od toga da one treba da budu integralni deo i veran izraz NOP-a, a na drugoj strani da im mesto u pokretu bude tako postavljeno da im omogući pun zamah u ostvarivanju raznovrsne društvene uloge. U stvari, nije se radilo o tome da se armija samo uklopi u društvene tokove već da joj se odredi takav položaj koji će biti najpogodniji za razvijanje svenarodnog otpora. U tom cilju, u osnovi je trebalo rešiti tri pitanja: 1) odrediti mesto vojske u sistemu pokreta; 2) utvrditi i omeđiti njenu društvenu moć; 3) izboriti se za odgovarajući društveni ugled armije.

U rešavanju ovih značajnih pitanja KPJ je prvenstveno polazila od globalnih potreba NOP-a. Za uspešno vođenje oslobodilačkog rata i za revolucionarni preobražaj društva bilo je neophodno da oružane snage neprekidno i što brže rastu, a to je bilo najviše uslovljeno stepenom njihovog integrisanja sa društvom. Na drugoj strani, politička platforma NOP-a je nalagala da se društvena pozicija oružanih snaga postavi tako da omogući i podstiče skladan razvoj celog njegovog mehanizma, kao i okupljanje najširih masa u borbu. Isto tako, ciljevi pokreta su zahtevali da položaj vojske adekvatno izražava revolucionarno-demokratske interese masa.

Osnovno idejno stanovište KPJ u određivanju društvene pozicije oružanih snaga izviralo je iz njene opšte koncepcije o podružljavanju vojnih funkcija u vođenju oslobodilačke i revolucionarne borbe. Prema toj koncepciji narod je bio ne samo potencionalni iz-

vor vojne moći NOP-a već i neposredni nosilac oružanog otpora. Svenarodni rat je rat narodnih masa koji se može uspešno organizovati i voditi jedino ako oružani otpor bude prvorazredna briga celog društva, svih društvenih i političkih faktora. To je značilo da stvaranje, izgradnja i upotreba vojske moraju da postanu opšte-društveno pitanje, da o njemu ustaničke mase ne samo brinu već da u njemu učestvuju neposrednom delatnošću i preko svojih predstavnika. Imajući sve to u vidu Partija je proklamovala da je oružana borba protiv okupatora funkcija naroda i svih društvenih organizacija pokreta. Oružane snage, kao neodvojivi deo društva, i oružje njegovih zajedničkih interesa, trebalo je istovremeno da budu glavni stub oružane borbe i snaga koja bi širila i povezivala otpor naroda.

Kolikogod ovi stavovi izgledali jasni i jednostavni njihovo ostvarenje nije moglo teći glatko. Tome je bila „kriva” ondašnja protivrečna i zamršena stvarnost. Organizaciju celog svenarodnog borbenog sistema trebalo je izvesti u uslovima kada nije postojala državna struktura i kada se već od prvog dana morala da vodi bespoštedna borba protiv fašističkog okupatora i brojnih domaćih slugu. Tokovi oslobodilačke i revolucionarne borbe gusto su se ispreplitali i na „terenu” često dovodili do neshvatanja ciljeva borbe i njenih puteva. U svenarodnom partizanskom ratu, čiju je osnovnu masu činilo seljaštvo, spontanost i stihija masa u prvoj godini rata, u pojedinim krajevima, prevazilazile su organizacijske napore i strukturu pokreta. Pored toga, logikom događaja oružane snage su brže izrastale od ostalih organizacija NOP-a i morale su i same da se prihvate posla mobilizatora i organizatora svenarodne borbe. Sve je to stvaralo pogodno tlo za pojavu raznovrsnih „devijacija” u praktičnom sprovođenju stavova rukovodstva ustanka o društvenom položaju vojske.

Prva briga rukovodstva ustanka je bila da oružane jedinice budu sastavni i neodvojivi deo jedinstvenog fronta naroda. Radi toga Glavni štab NOPOJ, u svom prvom Biltenu od 10. VIII 1941. godine, proklamuje:

„Partizanski odredi... nisu borbene formacije bilo koje političke partije ili grupe — u konkretnom slučaju ni Komunističke partije, bez obzira što se komunisti bore u prvim redovima — već su to borbeni odredi naroda Jugoslavije u kojima treba da se bore svi rodoljubi sposobni za oružanu borbu protiv okupatora, bez obzira na političko uverenje.”¹

S obzirom da je KPJ sama stvarala prve partizanske jedinice, i da su one bile pod njenom neposrednom kontrolom, prirodno je da je bilo želja i gledišta da to treba da bude „vojska Partije”. Rasprostranju takvih gledišta pogodovalo je i to što je znatan deo nižih partijskih rukovodstava i narodnih masa verovao da naziv „partizan” proizilazi otuda što je on „vojniki Partije”. Shvatanja da su partizanske jedinice „vojska Partije” javljaju se u velikom delu

¹ Zbornik NOR, t. II, str. 11.

zemlje, a najduže su se zadržale na Kosmetu, koji je inače imao najneredovnije veze sa vrhovnim vojnim i političkim rukovodstvom.

CK KPJ je ocenio da su ova gledišta posledica usko klasnog tretiranja NOB i izraz političkog „levičarenja” i neprekidno se borio protiv njih. U svom pismu od 22. IX 1942. godine, Oblasnom komitetu KPJ za Kosovo i Metohiju, on ukazuje: „Vaša formulacija da su partizanski odredi, oružana sila Partije’ jeste skroz netačna i pogrešna, jer PO jesu oružana sila naroda, tj. njegova Narodnooslobodilačka vojska.”² Blagodareći ovako jasnom i odlučnom stavu relativno su brzo preovladana „skretanja” ove vrste.

Proklamovanje i sprovođenje stava da se oružane snage izgrađuju kao sastavni i nerazdvojni deo jedinstvenog NOP-a imalo je presudan značaj za razvoj celokupne borbe. To je davalo mogućnost da se vojna, politička i druge funkcije armije usklade sa ciljevima borbe i političkim zahtevima pokreta, tj. da se vojska stapa sa narodom. Time su stvoreni uslovi da armija postane čvrst instrument borbenog jedinstva naroda. Pored toga, što je izvanredno značajno, time se obezbeđivalo da se oružane snage ne odvoje u nezavisnu političku silu.

Mada podruštvljavanje vojnih funkcija objektivno otežava političko osamostaljenje vojnih snaga u svim narodnim ratovima i revolucijama postojala je izvesna opasnost od militarizma. U njima oružana borba postaje prvorazredna funkcija društva, a oružane snage su glavno sredstvo za postizanje revolucionarnih ciljeva.

Slični uslovi i događaji odvijali su se na početku ustanka i na jugoslovenskoj sceni. Društveno-politički uslovi u zemlji i zaoštrenost odnosa prema okupatoru i domaćim izdajnicima učinili su da oružje postane glavno sredstvo razrešavanja suprotnosti. U tim uslovima „naoružani narod” je u procesu rata trebalo da izgradi sopstvenu državu. Oružane snage su od prvog dana nosile glavni teret borbe na svojim plećima. One su bile osnovno sredstvo za oslobođenje od okupatora i jedan od odlučujućih političkih faktora društva. Na početku ustanka one su (svuda osim u Sloveniji) bile jedina „opipljiva” snaga NOP-a, jer su druge organizacije tek bile u začetku i imala je u narodu mnogo veći autoritet od njih. Vojne jedinice su u mnogim krajevima prvih dana morale da vrše funkciju civilne vlasti ili su same stvarale narodnooslobodilačke odbore kao pomoćne organe borbe. Regulisanje celokupnog života na prvim slobodnim teritorijama bilo je najčešće u rukama vojnih komandi.³ Vojni sudovi su rešavali sve sporove građana. Sve je to skupa uticalo da se kod partijskih i vojnih kadrova oformljuje gledište da su oružane snage „glavne”, a da su narodna vlast i svi ostali delovi NOP-a „sporedni”. (Davanje prevage vojnoj vlasti, nad civilnom bilo je 1941. godine najizraženije u Crnoj Gori, a bilo je dosta vid-

² Zbornik NOR, t. IX, knj. 2, str. 110.

³ U Uputstvu štaba Sarajevske oblasti od 15. IX 1941. godine stoji: „Komandant Partizanskog odreda koji je oslobodio jedno mjesto, dužan je da odmah preduzme mjere za organizovanje narodnog života. U sedištu opštine ili sreza on određuje komandanta opštine ili sreza, gledajući uvijek da to bude čovjek koji je odan NOB-i...” (Zb. NOR, t. IV, knj. 1, str. 309).

no izraženo u svim krajevima gde je oružana borba masovno buknula.) U početnom periodu NOB-a verovalo se da su oružane snage „glavne” i zbog toga što se precenjivao značaj vojne moći u ostvarivanju ciljeva borbe. Početni uspjesi masovnih ustanaka „zavrteli su glavu” pojedinim rukovodstvima i odveli ih na krivi put da se sva pitanja oružanog ustanka mogu rešiti „golom” snagom oružja. U tome se najdalje otišlo u Hercegovini gde”... Umesto da se partijska organizacija nalazi iznad svega, Operativni štab je do sada bio sve”, a to je neminovno imalo za posledicu da je „čitavom životu i radu Partije u celini dat vojnički pečat.”⁴

Sve ove pojave su bile uslovljene ne samo objektivnim razlozima već i nerazumevanjem tokova i dinamičkih procesa borbe. Gledište o suprematu vojne nad civilnom vlašću bilo je izraz ne-shvatanja perspektive pokreta koji se morao da organizuje kao država ako je hteo da pobeđi. Shvatanje da je vojska „sve i svja” bilo je izraz sektaštva i potcenjivanja revolucionarne snage masa. Oba ova gledišta nanosila su veliku štetu oslobodilačkoj borbi, jer su sužavala njenu osnovu, odvajala narod od rukovodećeg jezgra i pretila da se vlast i društvene organizacije podvrgnu oružanoj sili — da ona bude rukovodeća snaga i kreator politike. Odstranjenju ovih pogrešnih gledišta znatno je pomoglo razjašnjavanje od strane CK KPJ njihove idejno-političke suštine, ali tome je najviše doprineo rad na izgradnji narodne vlasti, koja je postupno zauzimala središnje mesto u pokretu — zajedno sa oružanim snagama. NOO je prema stavovima CK KPJ iz 1941. godine trebalo da postanu „osnovna organizacijska forma preko kojih se dižu mase na narodni ustanak” i preko kojih „narodne mase ostvaruju svoju demokratsku i revolucionarnu vlast”.

Po logici istorijskog zbivanja i svesnom akcijom rukovodeće snage ustanka, oslobodilačka borba naroda Jugoslavije sve je više poprimala revolucionarni karakter. Nosioci tog procesa transformacije pokreta bili su NOO-i, koji su se postupno razvijali od pomoćnog instrumenta borbe do stalnih organa narodne vlasti. Narodna vlast se mogla kretati tim ulaznim putem samo u stepenu u kojem se osamostaljivala kao element pokreta (kasnije države). Stoga su se partijska rukovodstva, posle prvih oružanih borbi, sasređivala na razlučivanju vojne delatnosti od funkcija vlasti. U jednom od najranijih dokumenata iz te oblasti stoji:

„Partizanski odred ne može da bude politička vlast na teritoriji koju oslobađate. Politička vlast u tim krajevima treba da budu Nacionalnooslobodilački komiteti (odbori), formirani na bazi nacionalnooslobodilačke borbe...; kada Odred bude imao za sobom u svakom selu, u svakom mestu jedan takav komitet (odbor), onda će stvarno biti povezan sa narodom, a okupator i njihove sluge neće im ništa moći.”⁵

Taj proces osamostaljivanja NOO-a tekao je korak po korak tokom 1941. godine, a dobio je snažan zamah tek u narednoj godini.

⁴ Iz izveštaja instruktora CK KPJ iz Hercegovine od 19. V 1942. godine (Zb. NOR, t. IX, knj. 1, str. 273).

⁵ Iz pisma PK KPJ za Srbiju OK-u Požarevac, početkom septembra 1941. godine (AZRPS-910).

Uočivši značaj NOO za mobilizaciju masa, za jačanje istrajnosti i odlučnosti otpora naroda za obezbeđivanje sve većih potreba oružanih snaga — KPJ je uložila nove napore i donela nove krupne mere za jačanje narodne vlasti. U tom pravcu su od istorijskog značaja bili Fočanski propisi (februara 1942. godine) Vrhovnog štaba o zadacima i ustrojstvu NOO. Njima je stavljeno u dužnost da vrše sve funkcije vlasti osim vojne. A u septembru iste godine Vrhovni štab donosi propise (Driničke) kojima se NOO proglašavaju stalnim organima vlasti.

Uporedo sa razvojem NOB-e i organa vlasti rasle su i oružane snage i njihove potrebe u ljudstvu, materijalnom i sanitetskom obezbeđenju, u organizovanju obaveštajne službe na terenu, u regulisanju celokupnog saobraćaja i sl. Sve je to iziskivalo da se organizuju razgranat aparat pozadinske vojne vlasti koji bi obavljao te složene poslove. Njegovi temelji su udareni Naredbom Vrhovnog komandanta od septembra 1942. godine.⁶ To je znatno doprinelo učvršćenju vojne pozadine i efikasnijoj saradnji vojske sa NOO i masovnim organizacijama.

Svi ovi poslovi dogradnje mehanizma NOP-a zaokruženi su krajem 1942. godine formiranjem antifašističkih saveza omladine i žena i osnivanjem AVNOJ-a kao najvišeg zajedničkog političkog predstavništva NOP-a a de facto je dejstvovao i kao najviši organ vlasti. Pokret je ovim u osnovi institucionalno oblikovan. Ceo mehanizam je bio politički i funkcionalno, racionalno i skladno izgrađen. Narodna vlast i oružane snage postali su osnovni organi i sredstva oslobodilačke borbe i revolucije. Oružane snage su organski deo pokreta i vlasti. One su zajedno sa NOO osnovna snaga i presudni faktori borbe. Narodna vlast i oružane snage zajedno su se razvijali. Njihovo jačanje bilo je međusobno uslovljeno: vojska se borila za izgradnju i pobedu narodne vlasti, a NOO su ostvarivali jedinstvo fronta i pozadine i potpomagali rast i jačanje oružanih snaga. Masovne društvene organizacije pomagale su svim silama narodnu vlast i armiju u izvojevanju pobeđe.

Odnosi među delovima sistema NOP-a zasnivali su se na prožimanju aktivnosti i na uzajamnoj saradnji u izvršenju zajedničkih ciljeva borbe. Tesna saradnja celog društvenog mehanizma bila je osnovni preduslov da se zemlja pretvori u „ratni logor”. Ciljevima i karakteru NOP-a nije odgovarao odnos u kome bi bilo koja organizacija komandovala drugoj. Umesto toga uspostavljeni su i podsticani odnosi međusobnog poverenja i najtešnje saradnje — ne krnjeći samostalnost organizacija u okviru njihove namenske uloge.

Ovakav odnos u osnovi se zadržava i posle II zasedanja AVNOJ-a, kad su se društvene i političke snage konstituisale kao država i kad su NOO i oružane snage postale državni organi. KPJ je rukovodeća snaga u svim elementima političkog sistema. Ona brine i obezbeđuje da se ne naruši jedinstvo celog sistema i da ne pre-

⁶ Zb. NOR-a, t. II, knj. 6, dok. 8.

Na oslobođenoj teritoriji Hrvatske i Bosne, krajem 1941. godine, bilo je 11 komandi Područja, sa svojim ustanovama i jedinicama.

vagnu grupni interesi. Njena partijska rukovodstva koordiniraju rad svih društvenih organizacija i organa vlasti.

Ovako postavljenim mestom oružanih snaga u pokretu i državi KPJ je negirala klasični društveni položaj vojske kao uske profesionalne strukture. To je bio sasvim nov odnos koji je omogućavao najširu otvorenost vojske prema narodu, od čega su društvo i njegove oružane snage imali vanredne koristi.

KPJ je svoj idejno-politički stav o odnosu oružanih snaga prema društvu zasnivala na gledištu da će njihova otvorenost omogućiti visok stepen integrisanja svih snaga otpora i da će na drugoj strani pojačati aktivnost oružanih snaga u društvenoj praksi. Stoga su vrata armije bila široko otvorena za potrebe i interese naroda i za uticaj demokratsko-revolucionarnog karaktera NOP-a na život i odnose u vojnim jedinicama, što je imalo dalekosežne posledice za celokupnu oslobodilačku i revolucionarnu borbu. U početnom periodu stvaranja i izgradnje oslobodilačke armije narodne mase su ne samo izražavale svoja htenja prema vojsci već su neposredno uticale na izgradnju vojnih jedinica, na njihovo opremanje i na njihovu vojnu i političku akciju. Partizanske jedinice bile su otvorene prema raznim materijalnim i duhovnim potrebama naroda i bile uvek spremne da mu pomognu delom i rečju. Vojni štabovi su ispoljavali širokogrudu spremnost da sa organizacijama na terenu dogovorno rešavaju tekuća politička, vojna i ekonomska pitanja.

Nedeljivost oružanih snaga od naroda i njihova otvorenost prema društvu iziskivala je i omogućavala da njeni pripadnici budu aktivni učesnici u političkom životu pokreta (države). Radi toga je Vrhovni štab, pored ostaloga, svojim propisima obezbedio izborno pravo svakom borcu, bez obzira na godine starosti. Pripadnici armije birali su se i u narodna predstavništva. Pri tome je karakteristično da je CK KPJ zauzeo stanovište da armija kao društvena organizacija nema svoju „kvotu” u političkim predstavništvima, već da se njeni pripadnici biraju kao istaknuti i verni sinovi naroda. Ovakav stav je rezultirao iz opšte idejno-političke orijentacije Partije da se oružane snage ne razvijaju kao zatvorena društvena institucija i da se, koliko je god moguće, briše granica između „civila” i „vojnika”. Pored toga, KPJ nije imala ni potrebu za konstituisanjem predstavničke armijske „kvote” kao elementa svog političkog supremata u pokretu, jer rukovodeću ulogu nije delila ni sa jednom političkom strankom. Time što armija nije bila zastupljena u političkim predstavništvima „kvotom” koja bi izražavala njenu stvarnu društvenu ulogu nisu okrnjeni njeni interesi kao uže društvene grupe, jer je briga za vojsku tada bila centralno pitanje celog pokreta (države).

Sastavni deo društvenog položaja oružanih snaga bio je i njihov ugled u narodu. Veći ugled armije u društvu učvršćivao je veze naroda i vojske i pojačavao angažovanje naroda u borbi, a na drugoj strani je podizao borbenost i polet njenih pripadnika. Rukovodstvo ustanka podizalo je društveni ugled vojske prvenstveno jačanjem vojnih jedinica i učvršćivanjem njihovih veza sa narodom.

Veliko i časno delo za koje se armija borila bilo je osnovni izvor njenog društvenog ugleda. Ali povoljni objektivni uslovi za njeovu izgradnju nisu bili sami sobom dovoljni. Za njega se trebalo, pre svega, izboriti sopstvenim radom i rezultatima u borbi. Veliki uspesi koje su partizanske jedinice postizale od početka ustanka, i njena nesebičnost i požrtvovanje u zaštiti narodnih interesa učinili su da je narod visoko vrednovao njenu društvenu delatnost.

KPJ je neprekidno radila na podizanju ugleda vojske u narodu. Popularisala je uspehe armije i obaveštavala narod o životu armije, a na drugoj strani je uključivala starešine i borce u razne društvene delatnosti. Uporedo sa tim pokretala je aktivnost masa da se ugled armije podiže što boljim materijalnim obezbeđenjem njenih pripadnika. Partijska rukovodstva na terenu su neprekidno nastojala da narodna vlast i društvene organizacije u svakoj prilici iskažu vojsci ljubav, brigu, priznanje i poštovanje.

Zahvaljujući svemu tome armija je izrasla u najpopularniju snagu NOP-a i takva ostala do kraja rata. Postala je stub oko koga su se mase okupljale u borbu i opštenarodni simbol, i stekla je društveni ugled najvećeg ranga. Njeni pripadnici su zbog toga bili ispunjeni velikim zadovoljstvom i samopouzdanjem (društvenom sigurnošću).

Društveni položaj oružanih snaga bio je i ostao izraz demokratskih odnosa u pokretu. On je omogućavao njihovim pripadnicima da ispolje sve svoje snage i mogućnosti, i to ne samo u vojnoj organizaciji već na celoj društvenoj sceni. Bili su im dostupni svi pozivi i položaji ne samo u armiji već i u ostalim društvenim strukturama. Vojna lica su imala isti tretman kao i ostali građani. Sve je to budilo polet i stvaralačku energiju rukovodilaca i boraca, a na drugoj strani je učvršćivalo njihov ugled u narodu.

Kao što se vidi, KPJ je obezbedila da armija tokom celog oslobodilačkog rata i revolucije ima veoma značajno i istaknuto mesto u društvu. Ona je sve vreme bila u središtu narodnih i nacionalnih napora, bila je najverniji izraz i nosilac zajedničkih (vitalnih) interesa društva i najsigurniji oslonac KPJ za izvojevanje revolucionarnih ciljeva. To nije bio privilegovani deo društva već njegova srž, koja je nosila glavni teret borbe i bila spremna na najveće žrtve. Armija je mogla da zauzme i održi tako istaknuto mesto u pokretu samo zato što se razvijala kao organski deo i unutrašnja snaga pokreta, što je bila snaga i instrument naroda a ne otuđena i predominantna sila društva. Sve je to omogućilo da se oružane snage neprekidno uvećavaju i jačaju, da odlučno i dinamički istupaju na celokupnom društvenom prostoru i da uspešno obave svoju složenu ulogu i zadatke.

General-potpukovnik u penz.
Milija STANIŠIĆ